

Darko Darovec, **Kratka zgodovina Istre**. Koper : Založba Annales, 2008. 306 strani.

Ob koncu lanskega leta je pri Založbi Annales v izdajateljstvu Zgodovinskega društva za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalnega središča Koper, Fakultete za humanistične študije Koper in Univerze na Primorskem, izšlo najnovejše delo dr. Darka Darovca z naslovom *Kratka zgodovina Istre*.

Že nekako prislovično velja, da Darko Darovec, direktor Znanstveno-raziskovalnega središča in izredni prof. na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru, večino svojih del izda v času, ko je njihova vsebina tako ali drugače pereča in aktualna. Takšen je bil primer njegovega dela o notariatu z naslovom *Notarjeva javna vera. Notarji in vicedomini v Kopru, Izoli in Piranu v obdobju Beneške republike*, ki je izšla v Knjižnici Annales leta 1994, aktualnemu dogajanju v Istri je sledil že tudi njegov *Pregled zgodovine Istre*, ki je leta 1992 utrl pot Knjižnici Annales, ravno tako temu aktualnemu dogajanju, zlasti odprtim mejnim vprašanjem med Slovenijo in Hrvaško, sledi tudi njegova najnovejša monografska izdaja *Kratka zgodovina Istre*.

Čeprav je od prve izdaje minilo že šestnajst let in je v tem času doživela dvakratni ponatis, prevod v italijanščino in hrvaščino ter leta 1998 tudi v angleščino, se je nabralo kar nekaj razlogov za novo, dopolnjeno izdajo, ki jo je avtor kljub bistveno večjemu obsegu skromno naslovil *Kratka zgodovina Istre*. Eden od razlogov, kot sam pravi v predgovoru je, da se v zadnjih letih na Fakulteti za humanistične študije UP v Kopru izvaja izbirni predmet Zgodovina in etnologija Istre, zato bo to najnovejše delo o istrski zgodovini v veliko pomoč študentom tega predmeta pa seveda tudi poznavalcem in ljubiteljem istrske preteklosti, ki so že vrsto let izražali željo po ponatisu oziroma dopoljnjeni izdaji.

Z avtorjem se lahko strinjamo, da je priprava takega preglednega dela dokaj zahtevna in nevhvaležna, saj je moral po lastni presoji odbirati in osvetljevati posamezna poglavja iz dolge, burne in dinamične istrske preteklosti in jo v dopoljnjeni izdaji razširiti ter poglobiti zlasti z vprašanji, za katera je presodil, da so prelomna za kasnejša dogajanja; po njegovem prepričanju so to predvsem istrske gospodarske in demografske razmere beneškega obdobja in s tem povezana poglavja o migracijah, ki so bile zlasti intenzivne v obdobju od XVI. do XVII. stoletja, ko so še podkrepile in utrdile že vzpostavljeno kulturno, socialno in etnično dihotomijo med mestom in podeželjem. Pri tem samokritično sprejema nase odgovornost in

pripravljenost na morebitne kritike, hkrati pa utemeljuje, zakaj ni imel namena napisati, kot sam pravi, »totalne zgodovine« istrske regije, temveč le izpostaviti določene zgodovinske procese, ki so pomembno vplivali na družbeno-politično in ekonomsko dogajanje na istrskih tleh.

Nadaljnji razlogi za nastanek nove, dopolnjene izdaje o Istri, so razvidni iz predgovora h knjigi in so povezani s svetovnonazorskimi videnji, ki so tudi na območju istrskega polotoka privedla do nekaterih radikalnejših zasukov v dojemanju preteklosti in sedanjosti, saj se je tu postopno oblikoval čut regionalne pripadnosti kot sestavine bodoče ureditve Evrope regij, ki ne bo na prvo mesto postavljala zgolj vprašanja nacionalne pripadnosti, temveč predvsem človekove pravice oziroma svoboščine in ekonomsko uspešnost. Ideološka indoktriniranost in utesnjenost nekdanje jugoslovanske državne tvorbe se je pri teh razmišljanjih in snovanjih pokazala kot nujna ovira, ki sta ju Slovenija in Hrvaška na istrskih tleh s plebiscitarno osamosvojitvijo, ne glede na žrtve sicer presegli, pri tem pa se je kot eden najtežavnejših in najbolj problematičnih izpostavil problem meje, ki je tudi danes v ospredju slovensko-hrvaških odnosov na istrskih tleh.

Nastali konflikt, ki je sicer prisoten na mnogih mestih ob slovensko-hrvaški meji, je zaradi večstoletnega občutka regionalne pripadnosti najbolj akuten ravno v Istri, ker je povezan tudi z mejo na morju oziroma slovenskim dostopom na odprto morje. Sam po sebi tako postavlja pred mnoga vprašanja in izzive zlasti zgodovinsko znanost, ki naj bi s svojimi dognanji in izsledki postregla z odgovori, ki naj bi na nek način legitimirali prizadevanja tako zagovornikov kot nasprotnikov meja ali iz tega nastale nesporazume, kot avtor pojasnjuje v svojem predgovoru.

Tem izzivom se je Zgodovinsko društvo za južno Primorsko odzvalo že decembra leta 1991 z organizacijo prvega strokovnega srečanja na temo: *Enotna in/ali neenotna Istra z udeleženci iz Italije, Hrvaške in Slovenije*, ki naj bi v svojih prispevkih podali pregled zgodovinskih dogajanj in sprememb na istrskem polotoku, to pa je hkrati Darka Darovca vodilo v pripravo podlistka v Primorskih novicah in kasnejšo izdajo v samostojni publikaciji z naslovom *Pregled zgodovine Istre*, ki smo jo uvodoma že omenili. Tudi v pričujoči *Kratki zgodovini Istre* je avtor tej problematiki z nekaterimi novimi izsledki, ilustracijami in uporabljenimi literaturo, posvetil znatno pozornost. Ta problematika se sicer že od samega začetka pogosto pojavlja v znanstveni periodiki Zgodovinskega društva oziroma Znanstveno-raziskovalnega središča v Kopru, tja od dveh prispevkov Franceta Ostanka, nekdanjega ravnatelja Slovenskega šolskega muzeja, v prvi oziroma drugi številki revije *Annales, Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, Koper 1991/ 1992 (*Slovensko-hrvatska jezikovna meja v Istri/Gradivo za obdobje od leta 1860 do 1956*), prek tematskega sklopa z naslovom »*Iz zgodovine slovensko-hrvaških političnih odnosov v Habsburški monarhiji*« dveh slovenskih in dveh hrvaških avtorjev (*Annales, Ser. hist. sociol.* 12. 2002. 1), do študije dr. Darje Mihelič o piranskem ribolovnem območju skozi čas, objavljeni leta 2007 v *Knjžnici Annales (D. Mihelič, Ribič, kje zdaj tvoja barka plava? Piransko ribolovno območje skozi čas, Založba Annales, Koper 2007)*.

Že v uvodu v svoje najnovejše delo pa avtor v sestavku »Zakaj in čemu regionalna zgodovina?« dokaj poglobljeno v kontekstu zgodovinskih teorij o

regionalni oz. regionalnih zgodovinah in Braudelovega monumentalnega dela »*La Méditerranée*«, podaja nekatera teoretična zgodovinopisna izhodišča pri tovrstnih obravnavah in poudarja pomen mozaikov regionalnih zgodovin pri razumevanju splošno zgodovinskih svetovnih dogodkov in procesov, kakor tudi metodoloških izhodišč, ki so bila potrebna za vzpostavitev t.i. koncepta regionalnih zgodovin. Tu Istra kot ena tipičnih sredozemskih dežel, kjer se stikata morje in kopno, kras in fliš, različne civilizacije in kulture, človek in okolje, nastopa le kot mikroregija velikega sredozemskega bazena, pri tem pa, če povzamemo misli dr. Miroslava Bertoše (Miroslav Bertoša, *Istra, Jadran, Sredozemlje, identiteti i imaginariji*, Zagreb 2003), tudi sama kot geografsko zadnji mejni polotok Sredozemskega morja in mejno območje mediteranske multikulturne civilizacije, predstavlja območje multikulturnih silnic in kompleksne zgodovinske biti.

Njen mediteranski model zaznamujejo zgodovinsko dinamične in kontinuirane spremembe pa tudi kontinuiteta obstojnosti etnokulturnega in mentalnega »substrata« in »adstrata«; z drugimi besedami, istrski teritorij je 14 stoletij sprejemal nove naseljence v svoje okrilje, sprejemal del njihove kulturne identitete, vendar je hkrati dosledno izpostavljajal svoje kulturne, značajske in etnične značilnosti. Istra je v vrtincu zgodovinskega dogajanja, ki mu sledimo skozi posamezna poglavja Darovčeve knjige, sledila mediteranskemu modelu odnosov med različnostmi vseh vrst: Istra ni bila nikoli nekakšen etno-rezervat kultur v odmiranju, še manj nekakšen »talilni lonec« (*melting pot*) doseljenega prebivalstva. Istra je od zgodnjega srednjega veka pa vse do danes ostala mejno območje in stični prostor romanskega/beneškega/italijanskega/slovenskega in hrvaškega življa daljnih in globokih zgodovinskih korenin.

V tem kontekstu velja prisluhniti Darovčevim ugotovitvam, da je Istra ena izmed značilnih sredozemskih regij, ki je v svoji zgodovini doživljala veliko fluktuacijo prebivalstva, ki pa je kljub neugodnim življenjskim razmeram zaradi bližine morja in razvitih mest ter z njimi povezanih ugodnih možnosti trgovanja, kakor tudi specifičnih družbenih odnosov, privlačila prebivalstvo iz širših zalednih območij, značilni družbeni in politični dogodki pa so narekovali migracije še iz tega območja.

Današnja Istra je, kot v svoji študiji ugotavlja dr. Milan Bufon (M. Bufon, *Istra: novi problemi starih regij*, Annales 3/93, Koper 1993), zaradi velikih etničnih, političnih in družbenih sprememb bistveno drugačna od historične, tradicionalne Istre, kakršna se je oblikovala med XV. in XVIII. stoletjem. Kar je bila do nedavnega še bolj ali manj jasna etnična meja, je danes le okvir nekega kulturnega prostora, ki je izgubil dobršen del svojih glavnih nosilcev, a ohranja svoj pomen v pogledu regionalne identitete istrskega prebivalstva in vpliva celo na prebivalstvo, ki se je sem naselilo od drugod. Poleg tega se je z eksodusom avtohtonega prebivalstva ta identiteta prostorsko močno razširila in vpliva na oblike prostorske povezanosti širšega regionalnega okolja. Istra tako kljub radikalnim spremembam ostaja relativno homogeno historično in kulturno območje, ki si ga dandanes delijo tri samostojne države in čeprav je njihov »istrski« delež v demografskem in teritorialnem pogledu zelo različen, pa je tudi res, da so v vseh treh enotah prisotni prav vsi temeljni

elementi istrske mentalitete. Zaradi tega svojega novega položaja je Istra v širšem evropskem prostoru poseben primer obmejne regije, ki bo nedvomno še zaposloval številne raziskovalce njenih družbenih, etničnih in jezikovnih značilnosti in ki prav gotovo, kot je nazorno razvidno tudi iz pričujočega Darovčevega dela, zasluži ustrezen posluh in pozornost.

Če se še nekoliko pomudimo pri njegovem delu in si podrobneje ogledamo njegovo vsebinsko zasnovo, naj naglasimo, da gre za poljudno-strokoven in kompleksen prikaz Istre od prazgodovine do najnovejšega časa. V obširnem prerezu celotnega zgodovinskega razvoja tega območja avtor opozarja na posamezne mejnike v političnem, družbenem in gospodarskem razvoju Istre, poseben pomen in prednost tega dela pa je, da je v ta okvir pritegnil tudi upravne razmere v posameznih obdobjih, razvoj in značilnosti cerkvene organizacije ter institucij, etnografsko podobo, etnološke utrinke in jezikovne značilnosti, kar vse skupaj ob bogatem in raznolikem slikovnem gradivu še dodatno prispeva k pestrosti in zanimivosti te publikacije.

Zaradi raznolike problematike, pa tudi zaradi preglednosti in strnjene vtisa, se je avtor odločil za kronološko-tematski pristop in je posamezna razvojna obdobja zaokrožil v širših poglavjih. Razvrščena so od antike prek srednjega in novega veka, dobe meščanskih revolucij, obdobja utrditve meščanstva in nacionalnih trenj, do dobe totalitarizmov.

V XIX. stoletju je Darovec skozi osvetlitev tedanjih političnih tvorb, ki so nastale na širšem območju Jadrana oziroma Balkana, izpostavil predvsem nacionalne odnose in antagonizme, ki so v veliki meri določili nadaljnji družbeno-politični in ekonomski razvoj. V tem kontekstu je orisal vzpon nacionalizmov v Trstu in Istri, razvoj italijanskega iredentizma, narodno gibanje istrskih Slovencev in Hrvatov, njihovo politično uveljavljanje ter, ne nazadnje, izoblikovanje slovensko-hrvaške etnične meje, ki je bila, kot vemo, prvič vrisana tudi na podlagi Czoernigovega jezikovnega štetja iz leta 1846 na Kozlerjevem »*Zemljovidu slovenske dežele in pokrajin*« iz leta 1853.

Iz najnovejšega obdobja tj. obdobja med obema vojnama in v času NOB, je ob splošnem orisu razmer pod Italijo prav gotovo za današnji čas še posebej zanimivo poglavje o problemih razmejitve s Hrvaško, ki so se pojavili že ob koncu II. svetovne vojne in pa povojno obdobje STO v letih 1947–1954. Ob tem velja še posebej omeniti poglavja »Slovenska žrtev za Jugoslavijo«, »Vzroki izseljevanj«, »Izoblikovanje slovensko-hrvaške etnične meje v Istri« oziroma »Problemi razmejitve Slovenije s Hrvaško v Istri«.

V svojem zgodovinskem orisu avtor obravnava celotno območje istrskega polotoka kot ključno, obenem pa heterogeno območje, ki je skozi dvatisočleten razvoj zajemalo zdaj širši, zdaj ožji prostor. Vanj zagotovo gravitira tudi Trst s svojim kraškim zaledjem, po drugi strani pa Reka s Cresom in Lošinjem, čeprav sta bili prav v XIX. stoletju ti območji v izrazitem avstrijskem oziroma ogrskem interesu; Avstrija je izoblikovala svoje »Avstrijsko Primorje«, Ogrska pa svoj »Corpus separatum« z Reko in Kvarnerskim zalivom.

Nova, dopolnjena izdaja zgodovine Istre na dobrih 300 straneh torej poleg predgovora in uvoda, pregleda zgodovinopisja o Istri, bogate bibliografije, imenskega in krajevnega kazala, seznama slikovnega gradiva in seznama kratic ter povzetkov v italijanskem, francoskem, angleškem in nemškem jeziku, prinaša razgibano, bogato in poučno vsebino. Avtor je z izkušenim metodološkim pristopom, veliko širino in dobrim poznavanjem problematike pripravil nov, aktualen in nadvse zanimiv oris zgodovine Istre, ki bo nedvomno v veliki meri zapolnil še vedno prisotno vrzel v tovrstni literaturi, ter hkrati dopolnil vrsto tistih publikacij, ki so tako v italijanskem, hrvaškem kot slovenskem jeziku nastale v polpreteklem in novejšem obdobju, saj prinaša povzetek spoznanj in dejstev o celotni istrski zgodovini, kar je v sedanjem času še zlasti pomembno in aktualno. S tega vidika si lahko le želimo, da bi tako kot prva skromnejša izdaja, tudi ta doživela prevod v tuje jezike in s tem zgodovino Istre približala tudi najširšemu krogu bralcev drugih govornih območij.

Salvator Žitko